

CAPUT XI.

DE PROBABILITATE IN SPECIE, ET
QUIDEM THEORETICA PRIMUM,
PHYSICA ET MORALI SEU
PRACTICA.

§. I.

Argumentum seu scopus hujus & sequentis capituli.

Non equidem, quod ex dictis cap. praeced. constat, adsentiri nos possumus, nisi veritati aut certo aut probabiliter saltem cognitae, & in collisione quidem probabilitatis solum probabiliori; lex haec adensus est in ipsa natura animae fundata; at fieri tamen potest & fit saepius, ut probabile nobis videatur, vel, si vis, subjective sit probabile, quod vere seu objective probabile non est; eodem quoque modo circa gradum probabilitatis non raro decipimur ita, ut, quod minus est probabile, probabilius nobis esse videatur. Quare opus est regulis, quibus in dignoscenda probabilitate, ejusque gradu rite aestimando dirigamur: ejusmodi quidem regulam jam supra cap. praeced. §. ult. assignavimus; sed nimis illa generalis est, quam ut in casibus quibusvis occurrentibus possit sufficere; unde necessum est alias dari speciales; atque hoc ipsum est, ejusmodi scilicet regulas statuere, quod in hoc exsequenti capite praestare nobis est propositum; in hoc quidem pro probabilitate primum theoretica, physica & morali; pro

hilo-

historica autem simul & hermeneutica in sequente.

§. 2.

Quo ordine hic procedere nobis constitutum sit?

Quandoquidem vero regulas has speciales pro diversitate probabilitatis, & momentorum praecipue cuique probabilitatis speciei propriorum diversas esse oportet; quamlibet praeprimis probabilitatis speciem seorsim, ejus objectum, quo termino scholastico denotatur id, circa quod aliquid versatur, ac momenta eidem propria dilucide exponere studebimus; & regulas exinde speciales cuique proprias subjiciemus.

§. 3.

Probabilitatis character, momenta probabilitatis in genere.

Ad scopum autem hunc nostrum feliciter adsequendum supervacaneum non erit, ipsum prius characterem generalem probabilitatis nosse, qui utique alius non est, quam ipsius veritatis in genere, convenientia scilicet, sed non omnimoda, aut non plane cognita; probabili enim non nisi sub ratione veri, sed veri nondum omnino & evidenter cogniti adfentimur; quae convenientia, quatenus ab aliquo cognoscitur, momentum est probabilitatis: sed momenta tamen ista adhuc diversa sunt pro diversitate potissimum eorum, inter quae talis datur convenientia; quemadmodum constabit ex mox dicendis.

§. 4.

§. 4.

De probabilitate theoretica, ejusque objecto.

Probabilitatem theoreticam vocamus illam, quae circa universalia, notiones scilicet seu earum potius nexum occupatur; unde & notionalem alibi eandem adpellavimus; & si quem forte utraque haec denominatio offendar, vocet illam, per melicer, quamcunque libuerit, nos ita vocamus, quin tamen cum aliquo tricari propterea velimus. Probabilitas igitur theoretica, quam nos ita nominamus, pro objecto habet notiones generales seu earum potius nexum.

§. 5.

Regulae pro determinando gradu probabilitatis theoreticae.

Unde pro determinando gradu probabilitatis theoreticae ceu regulae speciales fluunt corollaria sequentia:

- I. Eo aliquid probabilius est & probabilitate quidem directâ, quo notiones magis inter se aut cum aliis etiam veris conveniunt, & quo haec ipsa notionum convenientia melius ab aliquo perspicitur. Ubi adverte, quod, si notionum nexus ex earum cum aliis veris convenientia intelligatur, vel illa non omnino certa & evidenteria, vel earum saltem cum illis convenientiam non omnino certam & evidentem esse, oporteat; alias non probabilitas, sed certitudo habebitur. *vid. hoc lib. cap. 4. & 5.*

II. Probabilitate autem indirecta, quo notiones oppositi magis vel inter se, vel cum aliis veritatibus pugnareprehenduntur. Sic immortalitas animae humanae ex pugna oppositi, quod sit mortalis, cum veritatibus plane evidentibus (siehe Moses Mendelssohn Phaedon verbesserte Auflage zweytes Gespräch Seite 125.) indirecte quidem probatur ita, ut ad summum probabilitatis gradum, cui, sicut dictum est, citra temeritatis notam refragari non licet, evehatur; si tamen, evidenter illam hoc argumento demonstrari, dicere nolueris.

§. 6.

De probabilitate physica ejusque objecto.

Probabilitas, quam physicam adpellamus, circa res hujus universi praesertim materiales & sensibiles, earum scilicet naturas, proprietates, relationes, eam praecipue, qua una ceu causa saltem occasionalis rationem existentiae alterius, seu mutationis etiam in ea factae continet: physicam nominamus, quia nititur experientiis; ex quarum etiam convenientia ejus gradus debet aestimari.

§. 7.

Hypothesis quid?

Quandoquidem vero ad cognitionem eorum, quae modo §. praeced. commemorata sunt, & circa quae physica versatur probabilitas, non ita facile perveniatur; pro veris interim admitti quaedam solent, ut cum experientiis exinde comparentur; quod si fiat, hypothesis fieri dicitur; ut ita intelligas, hypothesin esse positionem seu adsumtio-

tionem alicujus pro vero, de cujus tamen veritate minime adhuc conitat.

§. 8.

Quid de hypothesebus sit sentiendum?

Sunt, qui in hypotheses quascunque acriter invehuntur, quique ex philosophia eas plane eliminandas esse adleverant; verum non satis isti perpendere mihi videntur, quam hypotheses non modo utiles, utpote cum occasionem saltem praebeant veritati melius & diligentius investigandae, ejusque citius inveniendae aliquod sint medium, sed & in physicis praesertim saepe sint necessariae.

§. 9.

Notanda circa hypotheses.

Hypotheses igitur non sustineri modo possunt, sed & laudandae sunt; cavendum tamen, ne pro hypothesis insana delirantis cerebri figmenta obrudantur; quod ne fiat, non praesumat aliquis ponere hypothesis, ubi sufficientem nondum phaenomenorum seu eorum omnium, ad quae explicanda hypothesis illa adhibetur, cognitionem habet.

§. 10.

Regulae pro determinando gradu probabilitatis physicae & speciatim hypothesisum.

Quo tandem gradus probabilitatis physicae & speciatim hypothesisum distinctius intelligatur, & aestimetur melius, sequentia ceu totidem

regulas pro determinando gradu probabilitatis physicae seu hypotheseum advertere expediet.

- I. Quo magis hypothesis aliqua cum experientiis convenit, id est, quo plura in ea phaenomena, quove in ea brevius faciliusque explicantur, eo probabilior est hypothesis
- II. Si quando in aliqua hypothesis omnia omnino phaenomena apte explicantur; hypothesis summe probabilis & physice certa est, & loco principii exinde potest adhiberi; sicuti contra
- III. Sicuti hypothesis vel unica etiam experientia seu phaenomenum certum manifeste repugnat, hypothesis absurda est, & hoc nomine indigna.

§. 11.

Qua ratione formandae sint hypotheses?

Hypothesin formare ex dictis aliud non est, quam ex sensationibus seu per experientiam ad rerum naturas, proprietates, ex mutationibus ad causas istarum mutationum, modumque, quo producuntur, probabiliter concludere. Quare ad hypotheses rite formandas conducent, imo plane sufficient, quae supra, *capite 7.* de methodo experiendi dicta sunt; eaque hic repetere superfluum foret.

§. 12.

Probabilitas practica quid & quotuplex? quid conjectura?

Probabilitas practica seu moralis dupliciter considerari potest; imo quatenus ex personae cujusdam

dam actionibus exterioribus ad internam animi indolem concluditur; qualis ratiocinandi modus conjectura vocatur. 2do quando ex concursu causarum, sive moralium, sive physicarum aut naturalium, actiones vel eventus adhuc futuri praesagiuntur; Prognosis ista divinatio rationalis dici solet, & non nisi sedula praeteritorum meditatione, & adtenta praesentium contemplatione comparatur.

§. 13.

Divinatio rationalis cum naturali aut superstitiosa minime confundenda est.

Differt autem divinatio isthaec rationalis ac probe discernenda est, 1o a divinatione naturali, quam esse ajunt praesensionem futuri ex quadam animi concitatione fluentem, qualemque dormientibus, moribundis, & hominibus vivaciori phantasia praeditis nonnunquam contingere, vel sola satis probat experientia; 2o a superstitiosa, quae ex signis aut plane nugatoriis aut saltem insufficientibus futura praecognoscere, ac certo praedicere ausu temerario praesumit. Hanc olim inter gentiles viguisse, adeo mirandum non est; quod vero inter Christianos adhuc hodie locum obtineat, & multorum superstitiosorum animos occupet, detestari satis non possumus.

§. 14.

Quod probabilitatis practicae insignis in omni vita humana sit usus; quod cautiones tamen circa illam adhibendae sint.

Caeterum praeclara sunt commoda, & usus plane insignis est, quem duplex illud ratiocinan-

di genus, probabilitas, inquam, practica cuique ea bene utenti per omnem vitam praestat; est enim prudentiae fundamentum, qua nihil homini ad vitam beate ducendam utilius, ne dicam, magis necessarium est: sed nec error etiam in alio quocunque ratiocinandi genere magis periculosus est & noxius, quam sit in eo; cautionibus igitur, si alibi, hic maxime opus est; earum aliquas hic indicabimus. 10 Cave! omnimodam & absolutam in alterutro hoc argumento certitudinem quaeras. 20 Cave! ex una statimque alterave hominis actione ad ejus indolem concludas: nisi tamen actio sit talis, ut eam manifeste prodar. 30 Cave! tibi persuadeas, animi indolem haud unquam mutari. Plura addentur in Praelectionibus, ubi exemplis etiam hic dicta illustrabuntur.

CAPUT XII.

DE PROBABILITATE HISTORICA; DE ARTE ITIDEM ET PROBABILITATE HERMENEUTICA.

§. I.

Probabilitas historica quid? quodnam ejus sit objectum?

Probabilitas historica est, qua ad alicujus veritatem ab aliorum testimonio concluditur. Proprium itaque probabilitatis historicae objectum singularia seu facta constituunt, & facta quidem, quo-